

Kirilo-metodievski studii 17, Sofia 2007, s. 496-504

Александър Наумов

Руската служба за равноапостолните Методий и Кирил, учители славянски

Службата за 11 май, която от век и половина се явява официална служба на православното славянство за Светите Братя, е съставена най-вероятно от Антоний (Амфитеатров), когато той е бил епископ Смолѐнски (1859 – 1866).¹ Един от добрите познавачи на московските църковни архиви описва така създаването и приемането на службата:

Преосвещеният Антоний ..., движен от чувство на лична дълбока почит към светите Кирил и Методий, съставил в тяхна памет и прослава последование на цяла служба... В началото на 1861 г. епископ Антоний се обърнал към главния прокурор на Св. Синод граф [Александър Петрович] Толстой с молба, в която писал, че паметта на славянските апостоли светите Кирил и Методий, на които славянските народи дължат просвещаването си във вярата Христова и превеждането на Св. Писание и богослужебните книги на родния им език, е определена в Православната църква на 11 май, но тази памет следва да се тачи по по-подобаващ начин. Обаче в нашия печатен месечен Миней липсва Служба за тези приснопаметни мъже. Нашата древност е била изпълнена с повече благодарност към просветителите на славяните и тяхната памет се е чествувала с цели служби, които, за учудване, не са влезли на своето време в състава на минеите при тяхното първо печатно издание. Запазените служби не са напълно задоволителни. По нататък епископ Антоний изказал надеждата, че съставената от него Служба ще бъде одобрена и приета в Руската църква; той молил нейното отслужване в храмовете преди всичко да бъде свързано с хилядогодишния юбилей на Русия [1862], а така също и с предстоящия хилядогодишен юбилей за просвещението на славянските народи със св. Христово Евангелие посредством дейността на светите Кирил и Методий [1863].²

¹ Антоний (Амфитеатров, Яков Гаврилович), роден на 15 окт. 1815 г., е бил ректор на Киевската духовна академия (1851-58), викарен епископ киевски (1858), епископ смолѐнски, починал като архиепископ казански на 8 ноем. 1879 г. Автор на редица трудове (Догматично богословие, Пастирско богословие, Проповеди). От 1876 г. редовен член на Императорската Академия на науките, вж. *Энциклопедический словарь*, под ред. И.Е. Андреевского, изд. Ф.А. Брокгауз – И.А. Ефрон, т. 2: Алтай-Арагвай, СПб 1890 (репринт Терра 1990), с. 857.

² Филарет (епископ Димитровски, ректор на МДА), *Църковно-богослужебно почитане на Светите Братя Кирил и Методий*, в сб.: *Свети Кирил Константинов Философ. Юбилеен сборник от материали за църковно чествуване на 1100-годишнината от блажената му кончина*, Синодално издателство, София 1971, с. 73. срв. *Церковно-богослужебное почитание святых братьев Кирилла и Мефодия в России*, Журнал Московской Патриархии 1969, № 6, с. 51-52; № 7, с. 41-46. Авторът на този доклад, прочетен на 8 май 1969 година, Филарет (Вахромеев), тогава епископ дмитровски (т.е. викарен епископ московски), сега е „митрополит Минский и Слуцкий, Патриарший Экзарх всея Беларуси, Свято-Успенской Жировицкой обители священноархимандрит“, т.е. предстоятел на Белоруската православна църква.

Ръкописът на творбата бил разгледан, рецензиран и редактиран от няколко лица, между които и св. Филарет (Дроздов), митрополит Московски и Коломенски (1782-1867), след което службата на Братята била одобрена от Светия Синод, като „съставена в съответствие с живота им и в духа на Православната църква”. Синодът наредил отпечатването ѝ в 35000 екземпляра, след което изданието озаглавено *Служба преподобным Мефодию и Кириллу, отправляемая 11 мая обоим славянским учителям* е била разпратена на руските и на балканските славянски църкви.³

Обаче в прочутия Погодинов *Сборник*, който нашироко описва тържествата в Москва на 11 май 1862 година, а и в някои други издания, свързани с тържеството⁴, не намираме никакъв помен за тази служба и за това издание. Още през март М. П. Погодин задава реторичен въпрос: „Разве мыслима латинская мша в честь св. Кирилла и Мефодия?”⁵, а Иван Аксаков разказва в сборника, че празникът бил отбелязан във всичките 40 московски храма, но изглежда само с молебни⁶. В университетската църква „Св. мъч. Татяна” тържеството било най-организирано – служил о. проф. Николай Александрович Сергиевский, била посветена нова икона на Братята, изложени били на поклонение светите мощи на Кирил⁷, а хорът изпълнил две песнопения „частью заимствованныя из древней рукописной минеи XII века, частью вновь составленные”, които нямат нищо общо с текста на еп. Антоний⁸. При това положение следва да приемем, че „торжественное празднование памяти святых

³ Е. Н. де Витте, *Святые первоучители Словенские Кирилл и Мефодий*, СПб. 1908, с. 81-82. Това издание не фигурира в библиографските справочници. По данните им обаче можем да заключим, че новата служба излиза в „Православное Обозрение” (на два пъти – 1862 и 1863), вж. Г. А. Ильинский, *Опыт систематической Кирилло-Мефодьевской библиографии*, под ред. и с дополн. М. Г. Попруженка и Ст. М. Романского, Печатница П. Глушков, София 1934, № 2876-2881, с. 237.

⁴ Ильинский, пак там, № 2898- 2902, с. 238-239. Вж. обаче № 2882, с. 237.

⁵ *Окружное послание к Славянам*, в: *Кирилло-Мефодиевский сборник в память о совершившимся тысящелетии славянской письменности и христианства в России*, изданный ... М. Погодиным, Москва, Синодальная типография, 1865, с. 543.

⁶ Авторът на дописката цитира припева, изпълняван тогава в московския Успенски събор: „Святити равноапостольные Мефодие и Кирилле, молитвe Бога о нас”, пак там, с. 539.

⁷ Отец проф. Николай Сергиевски в проповедта разказал за съдбата на мощите. М.П. Погодин през август 1835 година замолил пражкия каноник Вацлав Пешина да отдели една част от съхраняваната в катедралата Свети Вит десница на светеца, което той и направил, откъсвайки за Погодин един кирилов пръст. Свидетели на дарението са били В. Ханка, П. Шафарик и Я. Колар, а каноникът издал и съответно свидетелство на латински, че мощите са „de brachio sancti Cyrilli, qui liturgiam slavonicam scripsit”, пак там, с. 537, 540.

⁸ Ето текста на химните, както ги е предал Аксаков, пак там, с.536:

“Наста день светлая памяти святых первоучителей Словенския земли, святителей Кирилла и Мефодия, иже любовию Христовою распяеми и духом истины просвещаеми, слово Евангелия усты и письмены древнему роду нашему благовестиша, отнюду же и мы разумне обретохом божественное веры Христовы сокровище. Тем же благодарне память учителей и святителей празднующе, теми молимся: Отче наш, иже еси на небесех, даждь, да вси связуеми единою верою и любовию Сына Твоего во едином языке и во всех языцех едино будем в Тебе, яко же Сын Твой в Тебе и Ты в Нем, да совершени будем во едино”.

“От юности избравый сестру себе премудрость, потом же Словенских племен явивыйся апостол и первохудожник словенскаго письмене, не мертвого и убивающаго, но словом Евангелия Христова от начала оживленнаго и животворящаго, святителю отче Кирилле, купно с твоим по плоти и по духу братом, блаженным Мефодием, и от нас, поздних сокровища веры ваша наследников, песнь благодарения приемше, Бога Слова молитвe, да в православней вере и премудрости нас возвращая и утверждая, спасет души наша”.

первосвятителей [!] равноапостольных Кирилла и Мефодия было установлено в Русской Церкви в 1863 году”.⁹

Новата служба незабавно била препечатана в печатницата на „Цариградски вестник”¹⁰, а също така, прегледана от двама руски архиепископи – Филотей¹¹ и Евсевий¹² – и одобрена от Белградския митрополит Михайло¹³, излязла и в Белград. Изглежда именно по повод на това това издание литургистът Ф. Г. Спасский казва, че службата била съставена от анонимна руска монахиня.¹⁴ През 1869 г., във връзката с хилядагодишнината от смъртта на св. Константин-Кирил, руският Синод наредил второ издание на книгата.¹⁵

Службата със синаксар озаглавена *Кирила и Мефодия учителей и просветителей славеноболгарских, празднуемых торжественно по всей Болгарии* била включена с някои допълнения от архим. Неофит Рилски във второто му издание на службите на св. Иван Рилски „на общую всем православным Христианом пользу”¹⁶.

През 1870 г. в Браила в печатницата на Д. Паничков излязла една служба на Светите Братята, с информацията, че тя била заета *от старообрядских русских църковных миней*.¹⁷

⁹ Миней Май. [Т.] IX, ч. 1, изд. Московской Патриархии, Москва 1987, с. 429.

¹⁰ В Цариград през 1862 година били издадени две служби – на Сава Филаретов (*Служба на св. Кирилла и Методия*) и московската (*Служба преподобным отцем нашим, равноапостольным Мефодию и Константину, нареченному Кириллу, епископом Моравским, учителем словенским, месяца мая в 11 день*. В Цареграде. Типография Ц. Вестника и Содружия, сс. 24). Връзката между тях все още чака да бъде проучена, вж. М. Стоянов, *Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания, 1806-1878*, т. 1, София 1957, с. 359, бр. 7639; Ильинский, пак там, №№ 2877-2878. В списанието (Цар. вестник 12, № 35 от 25 август 1862 година) излязла една „похвала за добре отпечатаната служба”, вж. В. Желязкова, Н. Зафирова, *Българска кирило-методиевска библиография 1846-1934*, в: *Кирило-Методиевска библиография 1516-1934*, под обща ред. на Св. Николова, БАН, София 2003, с. 539, №1757.

¹¹ Филотей (Успенский, 1808-1882), от 1857 епископ, а от 1861 г. архиепископ Тверски, а после митрополит Киевски и Галицки. Професор в Петербургската духовна академия, член на Св. Синод.

¹² Евсевий (Орлинский, 1805/8-1883), от 1860 архиепископ Могилевски и Витебски. Почетен член на Петербургската духовна академия, член на Св. Синод.

¹³ Михайло (Йованович, 1826-1898), архиепископ белградски и митрополит сръбски (от 1859 до 1881 и от 1889 до 1898). Казва се, че той “је поправио и допунио службу светим Кирилу и Методију, коју је био саставио казански архиепископ Антоније”, в. Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, књ. 2, Београд, JRI, 2002, с.421.

¹⁴ Ф. Г. Спасский, *Русское литургическое творчество (по современным минеям)*, Париж 1951, с. 238, като се позовава на московския митрополит Филарет (*Собрание мнений и отзывов*, т. 5, СПб. 1887, с. 375). В литературата се срещат две дати на изданието – 1862 и 1863 година. Вж. Ильинский, № 2879, с. 237 – Служба св. Мефодию и Константину.

¹⁵ H. Paprocki, *Liturgiczny kult świętych Cyryla i Metodego w Rosyjskim Kościele Prawosławnym*, в сб. *Cyryl i Metody Apostołowie i Nauczyciele Słowian. Studia i dokumenty*. Cz. 1: *Studia*. Red. J. S. Gajek i L. Górka (=Teologia w dialogu 6), Lublin 1991, s. 91. Вж. Ильинский, № 2881, с. 237 – Служба преп. отцем нашим, равноапостольным Мефодию и Кириллу, епископом Моравским, учителем словенским.

¹⁶ Белград 1870, в. Ильинский, № 2974, с. 244 (342).

¹⁷ Служба Святых славных и равноапостольных Господним Отцем нашим Кирила и Методия, Епископом и учителем всем племенам Славянским. Месеца мая в 11 ден, вж. М. Стоянов, Бълг. възр. книжнина, с. 279, бр. 5909 и В. Желязкова, Н. Зафирова, №117, с. 449; за тази служба Ильински отбелязва, че е “издадена от родолюбиваго Г. Бойка Нешева”, № 2975, с. 244. Не знай дали тази служба е в някаква връзка с руската. Оказа се, че повечето информации трябва да бъдат проверени, както впрочем и анотацията на вестник *България* от септември 1859 година, в която се

За Методиевия юбилей през 1885 година са излезли от печат *Службы преп. отцем нашим, равноапостольным Мефодию и Кириллу, учителем славянским, на дни мая 11, февраля 14 и апреля 6 и жития их*.¹⁸

Службата на (архи)епископ Антоний е влязла и в юбилейния *Изборник, службы, жития, словеса похвальная и акафист святым учителем словенским Кириллу и Мефодию обдержай*, напечатан в Санкт-Петербург с малко закъснение спрямо Методиевия юбилей. В тома е включен и първият акатист на Солунските Братя, съставен от младия тогава йеромонах Антоний (Храповицки), за когото имах случай да говоря тук преди години.¹⁹

За авторството на службата в православния свят не е имало сведения. Протоиерей Лазар Миркович цитира една бележка от познатия му екземпляр на *Изборника*, която атрибуира последованието на Амфилохий, архиепископ Казански (+1889).²⁰ Това е четвъртият кандидат за автор, което показва колко малко знаем и за новата кирило-методиевска литература.

Към 1890 година в Киево-печерската лавра е излязла книга с 16 нови служби, наречена *Миней дополнительная*, сред които и въпросната служба. Този миней е бил в последствие препечатван; най-разпространеното му издание е това от 1909 година, излязло в Санкт-Петербург, в което на заглавната страница има изображения на Светите Братя, а службата им се намира на лл. 100об.-106об. (паримииите са на лл. 2об.-3об.).

Службата, заедно с другите произведения от Кирило-Методиевия цикъл, е била преработена, на места основно, от страната на Левкийския епископ Партений и отпечатана в ползвания до днес в Българската православна църква богослужебен сборник: *Богослужебная последования на все лето с житиями святых равноапостольных седмочисленных славяноболгарских просветителей*.²¹

известява, че Димитрий Василиев готвил издание на една служба посветена на Кирил и Методий, също, с. 238, бр. 5115. Може би се има предвид изданието от *Българските книжици* от 1860 година?

¹⁸ Под редакцията на Н. Шляков, вж. Ильинский № 3031, с. 248. Тогава се говори и за един Кирило-Методиевски тропар, забранен от цензурата; пак там, № 3032-3033.

¹⁹ А. Наумов, *Акатистите в чест на Кирил и Методий и въпросът за съвременното църковнославянско творчество*, в сб. *Втори Международен конгрес по българистика. София, 23 май-3 юни 1986 г. Доклади. Т. 21 – Кирилометодиевистика. Симпозиум*, БАН, София 1989, с. 359-363. Тук трябва да добавя, че биографът на митр. Антоний е допуснал груба грешка, като му е приписал авторството на службата, а не на акатиста. В книгата четем следното: „В последних классах гимназии Алеша самостоятельно написал на церковно-славянском языке службу святым славянским просветителям Кириллу и Мефодию, которая впоследствии, в 1887 году, была одобрена Св. Синодом для богослужебного употребления и вошла в состав дополнительной минеи” – Еп. Никон (Рклицкий), *Жизнеописание блаженнейшаго Антония, Митрополита Киевскаго и Галицкаго*. Т. 1: *От рождения до вступления на Уфимскую кафедру (1863-1900)*, Нью-Йорк 1956, с. 23. Алексей като гимназиист в 5 клас произнесъл на 6 април 1885 г. юбилейна реч, на 18 май станал монах, на 12 юни иеродиакон, а на 30 септември – иеромонах. Еп. Никон не говори нищо за акатиста. Вж. и Филарет [Вахромеев], *Църковно-богослужебно...*, с. 75, без упоменаване на името на автора, което е било забранено в съветската Русия, тъй като митр. Антоний е бил основател на Руската загранична църква и е умрял през 1936 година под запрещение.

²⁰ Л. Мирковић, *Хеортологија или историјски развитак и богослужење празника Православне Источне Цркве*, Београд 1961, с. 242, бел. 2. Такъв архиепископ не ни е познат, мисля, че все пак става дума за архиеп. Антоний.

²¹ Изд. на Св. Синод, София 1958.

Еп. Партений бил убеден, че неговите поправки били много успешни, и констатирал: *“Така се получи една бисерна служба!”*²²

Едва през 1987 година службата влиза в състава на редовните месечни минеи. Руската църква, в чест на 1000 години от покръстването на Киевска Русия, освен всичко друго е издала и многотомен месечен служебен миней, включвайки в него редица ръкописни и отделно издадени служби и песнопения. Службата *Иже во святых отец наших равноапостольных Мефодия и Кирилла, учителей Словенских* се намира в първата част на том девети.²³ Първата песен на канона е дублирана – на второ място е напечатана *Песнь канона преподобным Кириллу и Мефодию, составленная митрополитом Московским Филаретом*.²⁴ След нея идва *Канон молебный святым равноапостольным учителям Словенских языков Кириллу философу и блаженному Мефодию. Глас 8*²⁵, с три *Стихиры на целование*, на същия глас²⁶, след което има две молитви и житиеписна бележка.²⁷

²² Смесовите промени засягат преди всичко определението на Кириловия език – Антоний употребява думата *сродный*, която Партений заменя с *разумный*. В седмичния след полиелей променя глася (с 4 на 8) и, въпреки признанието, че бил *стегнал излишното многословие*, добавя към песнопението 12 думи. Канонът е подреден към азбучен акростих (*елико мощно*), с което еп. Партений е нарушил художествения замисъл на автора, променил е и реда на стиховните стихирни (*за идейна последователност*). Българският редактор е сложил и липсващите по-рано подобни, вж. Партений, с. 13-14.

²³ Миней Май, с. 406-419.

²⁴ Също, с. 411-412. Този текст св. Филарет (Дроздов) бил написал по случай първия юбилей (1862 г.) и го публикувал в *Душеполезное чтение*, 1863, ч. V; вж. Филарет [Вахромеев], *Църковно-богослужебно...*, с. 74. Тази песен съдържа: ирмос, глас 5: *Спасителю Богу, путем новым...*, 4 тропара и авторския богородичен. В тропар 1. авторът се обръща към светиите с молба за *луч света неслепому моему разуму*, в тропар 2 се споменава Кириловото обручение с девойо Софиєю, в тропар 3, след като говори за изнамирането на писмената и за превода на *книги Божественныя*, митр. Филарет моли свети Кирил да се обърне към Божията Премудрост да запази руската младеж от вредното влияние на новата и чужда литература: *“да сынове российстии, книжнаго учения возделевшие, не прелагаются в научения странна и различна, но словом Божиим и учением святых да просвещают разумы своя”*. Тропар 4 е посветен на хилядната годишнина на вдъхването на евангелския дух и Божията истина *в слово и писма словенское*, което чак до днес просвещава *словенския и российскийския люди*. В богородичния тропар владиката моли за покаяние и изправление и казва, че не сме родили *плодов благочестия, правды, воздержания, братолюбия*. Св. Филарет е починал през 1867 година. Прославлението му се е състояло през 1994 г., паметта му се празнува на 19 ноември.

²⁵ Миней Май, с. 419-429. Това е известният канон с акростих *Кюрила философа и блажена Методия пою*, познат ни само по два ръкописни преписа: от XII (Син.165) и от XIV век (РГАДА, Типогр. 111); вж. Б. Мирчева, *Канонът за Кирил и Методий и Службата за Кирил в славянската книжнина*, В. Търново, Фабер, 2001, с. 27-29, 46-47, 73-77, 89-92, 100-107, 217-221.

²⁶ Глас 8: 1. Кирилле, славне учителю доброте, научи моравлены своими языки..., 2. Кто может исповедати чудеса Господни, яже сотвори славным Своим Кириллом?... Слава, О сладкий учителю Кирилле, о тихая беседа... Тези три песнопения са стихирни "на хвалите" от Палаузовския препис на древната Кирилова служба - ръкопис № 24.4.11 (Срезн. 58) от края на XIII в., Библиотека на Руската академия на науките в Санкт Петербург. (Вж. Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI-XIII вв. М., 1984, № 277, с. 265). Те са публикувани от Теодоров-Балан, А. Кирил и Методи.2. С., 1934, с. 59; срв. и Попов, Г. Служби за Кирил и Методий старобългарски. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 3. С., 2003, с. 658. Благодаря на колежата Мария Йовчева за консултацията по въпроса.

²⁷ В новото московско издание намираме доста разлики в сравнение с цариградското. Не се спирам тук на някои оправдани граматични и морфологични поправки, ще обърна вниманието само на най-съществениите варианти. В цариградския текст само веднъж се употребява името Кирил, а постоянно се говори за Константин. Братята няколко пъти са назовани *светители/иерарси* (главно в стихирите на *Господи воззвах*), което в новото издание е заменено с думата *учители*

Съставът на Службата от (архи)епископ Антоний е следният:

- На вечернята – на *Господи въззвах* 4 стихире на глас 2 и слава на глас 6; чтения 3 светителски; на литии слава на глас 8;²⁸ на стиховне 3 стихире²⁹ и слава на глас 8; тропар на светиите на глас 4.
- На утренната - 2 седални след стихословията на глас 3 и 5; величание; псалом избрани светителски; седален след полиелей на глас 4; степенна, 1. антифон, 4 глас; прокимен, глас 4: *Священницы...* (Пс. 131,9), стих: *Услышите сия...* (Пс. 48,2); Евангелие общо светителско (Йо. 10,1-9); след 50 псалом – славник от вечернята, глас 6³⁰; Канонът на 8,³¹ глас 3 (*Воды древле манием...*), с по три тропара и авторски богородичен във всяка от осемте песни, след третата песен седален, глас 4, след шестата – кондак и икос, глас 3; след канона светилен; на *хвалитех* три стихире, глас 4 и слава, глас 6; славословие велико.
- На литургията – блаженствата от канона, песен 3 и 6; прокимен на глас 7: *Честна...* (Пс. 115,6), стих: *Что воздам...* (Пс. 115,3); Апостол: Евр. зач. 318 (7, 26-8,2); Аллилуия, глас 2: *Священницы...* (Пс. 131,9); Евангелие: Мат. зач. 11 (5, 14-19); Причастен: *В память...* (Пс. 111,6).

Съставът показва, че чествуването на преподобните братя е среден празник (отбелязван в календара с кръст и полукръг). През 1885 г., противопоставяйки се на римското “присвояване” на Братята, Светият Синод на Руската църква им определил много важно място и във всекидневното богослужение: при всички молитви със споменаването на вселенските отци имената на Методия и Кирила, учители славянски, трябва да се произнасят веднага след изключително тачения св. Николай Мирликийски (лития, *Спаси Боже...*, отпуст, проскомидия и др.).

Службата е написана много умело. Във формален план се забелязва фразеологичното свързване на тропарите със съответните ирмоси. Библейският материал не е обилен, но добре подбран: “винограда Христова делатели”, славяните като “драхма погившая”, “пастырие добрии”, “стадо”, “манна учения”, лествицата на Иаков, маслина, плод, птица бягаща от ловеца и други. Сравненията с ап. Петър в тропарите от шестата песен са свързани с ирмоса, докато употребата на образа на Варнава и Савел от Деянията апостолски (13,2) като апостолски пример за Кирил и Методий е индивидуално създание на преосвещения автор.

(богомудрии/преблагении). Отстранена е информацията, че Методий бил оставил *воеводство* (стихира 3. на *Господи въззвах* и Канон, I.1) и че името Кирил е свързано с приемането на схима (IX.2). Съвсем друга редакция е дадена на тропарите I.2 (премахната е връзката със ЖК II.3-4) и VI.1.3. Изразът *все церковное пение* е заменен с изрече *все церковное служение* (седален след 2. стихословие). Има и малки богословски уточнения в тропарите V.2 и в VI.1. Впрочем, такова сравняване заслужава да се направи на всичките издания на службата.

²⁸ В цариградското издание липсва.

²⁹ Със стиховете Пс. 131,9 (*Священницы...*) и 36,30 (*Уста...*).

³⁰ Новото издание допуска и общата минейна стихирата *Излияся благодать*, така както бил направил в изданието си Неофит Рилски, в. Партений, *Богослужебная последования...*, с.14, 98 и бел. 10.

³¹ В цариградското издание: на 6.

Като библейски цитати се срещат само Мт 16,24 и паралелните Мр 8,34 и Лк 9,23 (III.1), Мк 16,18 (VI.2), съгласно ЖК VI.57-58 и Йо.1,1 съгласно ЖК XIV.14. Именно *Пространните жития* са били основният материал за биографичния план на творбата, на две места ЖК е използвано дори като цитат – в IV.2 се цитират думите на Кирил от ЖК III.30³², в VI.1 – думите от ЖК VI.17-19³³. В някои моменти срещахме по-определена интерпретация на фактите – Бог ги “от чрева матерня освяти в сосуды избранная себе” (III.3), за Кирил се твърди, че в Цариград бил станал свещеник (V.2) и след това изнамерил славянската азбука (VIII.1); в IX.2 се говори, че преди смъртта си Константин приел схима (ЖК XVIII.5), което трябва да разбираме като малък образ, сиреч мантия.

Специално внимание заслужава седалният след третата песен, глас 4. В него (архи)еп. Антоний приписва на св. Кирил аргументите на Горазд и Климент в спора с Вихинг и неговите привърженици, които са ни познати от пространното гръцко *Житие на св. Климент*, приписвано на архиеп. Теофилакт Български. Става дума за сравнението на Бога Отеца със слънцето, чиято светлина приличала на Сина, а топлината на Св. Дух.³⁴

В няколко песнопения авторът се спира върху съпоставяне на отшелническият/монашеският подвиг и общественото служение, върху съществуването на мисионерството и епископското служение – една тема, живо дискутирана тогава в Русия. Методий цъфтял като крин в пустинята, пребивавайки “един со единым”, което направило от неговата душа “рай богонасажденный”, а после тръгнал на апостолско проповедание (V.1; VII.1). Кирил със сила (“нуждею”) бил доведен от пустинята в Цариград за да стане свещеник и просветител (V.2). Така Братята предпочели апостолския труд пред сладостта на безмълвието, понеже това давало по-добри резултати: „да множайшия Христу приобрящете” (VII.3).

Разбира се, основната цел на последованието е възхвала на делото на двамата братя, а именно на покръстването на славяните и въвеждането на славянския език в богослужебната практика. От това произтичат славянофилски и панславянски идеи. Освен това се отдава голямо внимание на одържаните победи над агаряните (“злохуление агарянское”, “злохулная уста”), над юдеите (“нечестие иудейское”), над еретиците (“заблуждших наставници”), тъй като те представляват и сега опасност за православието („Церковь... сохранить потщитесь от наветов вражиих неврежденну” – трета хвалитна стихира).

Тръгвайки от библейския образ на просвещението на народ, който се намира „во тме неведения и сени смертней” (ГВ 1, срв. Ис. 9,2), се минава към образа на дивата маслина, която се присажда „к благоплодному корени Православия” (също там). С изнамирването на славянското писмо Братята открили затворената дотогава за славяните врата към богопознание (ГВ 4). Авторът конструира бинарни опозиции, напр. “прелесть бесовская – свет благовестия Христова”, “мрак греховный/ неверия/ереси – познание предвечнаго Слова”, “нечестие – благочестие”.

³² „Даждь ми да разумею, что есть угодно Тебе, Владыко...” (цитирам по цариградското издание).

³³ „Яко пучина морская Бог наш есть, непостижимый умом и неизреченный глаголы [...] тую убо пучину в утлых ладиях ума своего преплыти покушающися ово убо потопляются в заблуждения и ереси впадающе, ово же недомыслием и сумнением волнуются...”. Както забелязахме, този текст в най-новото издание е доста изменен.

³⁴ Ал. Милев, *Гръцките жития на Климент Охридски. Увод, текст, превод и обяснителни бележки*, Изд. на БАН, София 1966, гл. 28, с. 103. Благодаря на проф. Кр. Станчев за посочването на извора.

Богопознанието става възможно благодарение на езика: в момента на превода бликнал изворът на разума, светнал лъчът, който ни озарява до днес. Появява се едно еклесиологическо понятие, което трябва да погледнем много внимателно. Става дума за термина 'славянска църква'³⁵, който не отговаря на никаква църковна реалност, а е една проекция на славянофилските идеи. Кирил и Методий се определят като апостоли и първосветители на тази църква/Църква.

Семантичният кръг на славянолюбие е широко застъпен в творбата. Много пъти се употребяват термини като „(вся) языки словенския”, „(вся) словенския страны”, „люди словенския”, „род словенский” и „роди словенския”. Кирил и Методий са „словен слава”, те събрали славянските словесни овце „во единое” и ги довели до Пастиреначалника Христа. Това напълно е отговаряло на руската кауза, с това руското имперско православие давало отпор на “католическото посягателство”.

Клерикалната партия у Западных Славян поняла – пише А. Ф. Гилфердинг - что с пробуждением в этих самосознания и неодолимого стремления к единению во имя Славянского сродства, - Кирилл и Мефодий, как знамя, как символ некогда бывшего и потому могущаго быть снова, духовнаго единства Славян, получают огромное значение; и с тем вместе, она поняла, какая с этим именем, с этим символом сопряжена опасность [...] – могут у Западных Славян подорвать самыя основы латинства...³⁶

Затова в Службата се намират такива моления, към които коментарът е излишен:

- Молитесь Христу даровати всем племеном словенским в правоверии твердость и единомыслие (икос);
- Владыку всех молитесь вся языки словенския утвердити в Православии и единомыслии (тропар).
-

В молитвите³⁷ те звучат още по-убедително, предлагайки цял репертуар на славянофилските идеи:

- от братняго единомыслия в вере отпадохом;
- да умирят раздоры единовѣрных, да приведет к единомыслию отпадших и всех нас да соединит Единей...Церкви;
- паства ваша, враждою разделяема и соблазны инославных прельщаема, умалися, овцы же словесныя, разрезаемы, восхищаются волки губительными;
- да...всяких лжеучений странных отбежим;
- оградите нас...от злых козней вражиих.

Внимателният прочит на руската служба, която по ред причини се ползува и в другите православни славянски Църкви, открива един специфичен идеен пласт. Този пласт е пример, че новото национално църковно творчество, вписвайки се в рамките на писмената и богословската традицията, която му осигурява основен

³⁵ Втора стихира “на стиховне”. Интересно е да се забележи, че в изданието от 1862 стои *церкве Словенския*, а от 1987 - *Церкве словенския*.

³⁶ А. Ф. Гилфердинг, *О Кирилле и Мефодии и тысячелетней их годовщине*, Кирилло-Мефодиевский сборник, с. 198-199.

³⁷ За авторството на молитвите нямам сигурни информации.

християнски и панправославен дух, същевременно е носител на разни социални и политически временни и местни възгледи и идеи.